

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПРОПОЗИЦІЇ В КОНТЕКСТІ СТРУКТУРНИХ ІННОВАЦІЙ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті подано характеристику мотивів структурних реформ середньої освіти Великої Британії у 80-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Проаналізовано підходи до запровадження альтернативної освітньої пропозиції. З'ясовано особливості концепції освітнього вибору, що стали основою сучасної політики структурних реформ.

Однією з провідних тенденцій реформування середньої школи багатьох розвинених країн світу є структурна диференціація, що передбачає виникнення альтернативної освітньої пропозиції. Аналогічні процеси відбуваються сьогодні і в системі середньої освіти нашої держави. Мотивація здійснення структурних реформ не завжди є зрозумілою, а тому і переконливою для споживачів освітніх послуг і для українського суспільства в цілому. Тому актуальним є аналіз мотивації та концептуальних основ цього процесу у світовій освітній політиці та практиці реформаційних перетворень тих країн, що набули за їх результатами міжнародного визнання. До їх числа належить передусім Велика Британія, освітня система якої зазнала протягом останніх двадцяти років суттєвих змін.

Метою статті є аналіз концептуальних основ структурних інновацій у системі середньої освіти Великої Британії, що призвели до розширення альтернативної освітньої пропозиції.

В основу нашого аналізу покладено як офіційні документи реформ, зокрема Акт про освітню реформу (1988 р.), Біла книга "Вибір та різноманіття: Новий план для шкіл" (1992 р.), Біла книга "Школи, що досягають успіху" (2001 р.), Зелена книга "14-19: розширення обов'язків, підвищення стандартів" (2002 р.) тощо, так і наукові праці провідних британських теоретиків освіти, зокрема С. Болла, Б. Дейвіса, Дж. Еванса, Ш. Гевіртца, С. Говарда, Дж. Фітца та ін.

Певний внесок у висвітлення досліджуваної нами проблеми зробили вітчизняні компаративісти О. Локшина, К. Корсак, О. Матвієнко, А. Сбруєва. Однак цілісного розгляду проблеми здійснено не було, що й зумовлює актуальність цієї проблеми.

Аналіз мотивів структурних реформ середньої освіти Великої Британії у 80-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст. дозволяє нам дійти певних висновків щодо пріоритетів освітньої політики двох типів: консервативної та лейбористської.

З 1980 до 1997 р. у часи правління консервативних урядів М. Тетчер та Дж. Мейджора провідними мотивами структурних реформ ми вважаємо такі:

- 1) забезпечення конкурентоспроможності національної освітньої системи на глобальному ринку робочої сили;
- 2) утворення в рамках національної освітньої системи конкурентного середовища, яке б спонукало кожен навчальний заклад до пошуку своєї ринкової ніші, в якій він може знайти свого клієнта та забезпечити йому освітню пропозицію високого рівня якості;
- 3) перетворення батьків учнів на відповідальних клієнтів освітніх послуг (представників клієнтів, тобто учнів), які отримують повноцінну інформацію щодо якості цих послуг та мають можливість зробити грамотний обґрунтований освітній вибір.

Наведені вище мотиви структурних реформ зумовили розвиток неоліберальній теорії освітнього вибору як концептуальної основи консервативних структурних інновацій в освітній системі Великої Британії.

Головними принципами неоліберальних структурних інновацій є, на думку провідних дослідників консервативної освітньої політики, такі:

- відмова від трактування освіти як пріоритетно суспільного блага та віддання переваги її трактуванню як приватного блага [1];
- запровадження ринкових механізмів освітніх змін, передусім таких, як: а) конкуренція між провайдерами освітніх послуг; б) вільний вибір освітніх послуг споживачами, в) звітність провайдерів перед споживачами; г) фінансування державою не провайдерів, а споживачів освітніх послуг [2];
- усунення існуючих законодавчих перешкод до вільного здійснення освітнього вибору в рамках державних освітніх систем;
- суттєве розширення можливостей освітнього вибору шляхом здійснення численних структурних інновацій, наслідком яких є утворення нової, альтернативної освітньої пропозиції [3];
- підвищення рівня автономності діяльності школи та її відповідальності за досягнуті результати перед споживачами освітніх послуг [4];
- розмивання грані між державною та приватною школою, що стосується, передусім, джерел фінансування навчальних закладів та форм їх звітності [4];
- скорочення учнівських контингентів державної школи та зростання контингентів приватної школи за рахунок фінансової підтримки державою вільного вибору навчального закладу споживачами освітніх послуг [5].

Важливим механізмом запровадження структурних інновацій та формування альтернативної освітньої пропозиції стало вивільнення шкіл з під опіки місцевих освітніх адміністрацій та запровадження автономного шкільного менеджменту

Найсуттєвішими особливостями політики автономного шкільного менеджменту дослідники вважають такі:

- надання школам додаткових повноважень щодо використання шкільних ресурсів: фінансових, інтелектуальних, технологічних, адміністративних, часових, інформаційних;
- розширення соціальної бази діяльності школи, розвиток соціального партнерства з усіма зацікавленими в результатах її роботи сторонами шляхом залучення батьківської громадськості та представників місцевої громади до вирішення проблем шкільного життя, до здійснення управлінських повноважень у складі ради школи;
- формування в школі сильного трансформаційного та дистрибутивного лідерства [6].

У результаті таких управлінських реформ кожен навчальний заклад отримав можливість вільного пошуку і реалізації своєї особливої освітньої місії, осмислення свого власного етосу, виробленого до того ж за активної участі всього шкільного колективу: як педагогів та адміністрації, так і учнів, їх батьків, місцевої громади.

Основними формами альтернативної освітньої пропозиції, що були запроваджені в період консервативних освітніх реформ стали такі: 1) грантові школи – загальноосвітні навчальні заклади, що вийшли з під адміністративного та фінансового підпорядкування LEA та отримали широкі самоврядні можливості; 2) міські технологічні коледжі, зміст навчання в яких передбачав надання серйозної технічної освіти, необхідної для роботи на сучасному високотехнологічному виробництві.

З перемогою лейбористів на загальних виборах 1997 року почався новий етап освітніх реформ, у тому числі і структурних інновацій в освітній системі. Сам Т. Блер визначив сутність своєї політики як неолейборизм, в якому будуть мати місце "патріотизм і інтернаціоналізм", "дух підприємництва" та "соціальна справедливість, лібералізм і соціалізм", "нова модернізована соціал-демократія, яка характеризуватиметься підтримкою ринкової економіки, а не ринкового суспільства" [7: 2].

Соціальна політика лейбористських урядів Т. Блера базується, на думку дослідників, на принципі "селективного універсалізму", який означає систему відкриту для учнів усіх соціальних верств, але структуровану так, щоб підтримувались різні типи навчання, кваліфікації та результати згідно з пізнавальними інтересами та соціальними перспективами кожного з учнів [8: 144].

Чільне місце в освітніх реформах лейбористів посіла програма "Висока якість освіти в містах" (Excellence in Cities), розпочата урядом у травні 1999 року. Вона мала на меті надання кращих освітніх можливостей для дітей, що живуть у бідних міських районах (центральні райони великих міст). Програма включила такі можливості структурної диференціації освітніх закладів та запровадження нових типів освітньої пропозиції:

- 1) створення Міських освітніх центрів високої якості освіти;
- 2) розвиток спеціалізованих шкіл у місцях дії програми;
- 3) створення Шкіл-маяків з метою поширення кращого педагогічного досвіду шляхом наставництва, підвищення кваліфікації вчителів інших шкіл, консультування тощо. До 2005 року передбачається збільшення їх кількості до 1400;
- 4) створення Зон освітньої дії (EAZ), кожна з яких включає до 20 початкових, загальноосвітніх середніх, та спеціалізованих шкіл. Метою Зон став розвиток партнерства між школою, сім'єю та приватним бізнесом. Для підвищення освітніх стандартів Зони отримали право самостійно визначати свій навчальний план [9].

У подальші періоди перебування при владі лейбористських урядів (2001-2004 рр., 2004-2007 рр.) структурна диференціація освітньої системи Великої Британії набула подальшого розвитку. В сучасних умовах існує широке коло типів навчальних закладів, більшість з яких можна розглядати як альтернативу масовій державній школі. Сучасна система середньої освіти Великої Британії включає:

(1) міські технологічні коледжі. Запроваджені згідно Акту Бейкера у 1988 р. і спрямовані на спеціалізацію у сфері інформаційних технологій. Специфічною особливістю таких закладів повинно було стати залучення приватного бізнесу до їх фінансування та менеджменту, що не було реалізовано в повній мірі [9: 25].

(2) спеціалізовані школи (з 1993 р.). Статус спеціалізованої може набути загальноосвітня школа, у якій створені для цього певні умови (навчальні, фінансові, бажання батьків). У 2006 р. у країні функціонувало понад двох з половиною тисяч спеціалізованих шкіл, що складає близько 80% всіх загальноосвітніх шкіл, де навчається понад 2,5 млн. учнів [10]. Будь-яка державна загальноосвітня школа в Англії має право претендувати на набуття статусу спеціалізованої школи з 10 існуючих спеціальностей: мистецтво, бізнес та підприємництво, техніка, гуманітарні науки, мови, математика та комп'ютер, музика, природничі науки, спорт та технології.

(3) комунальні школи – статус, наданий загальноосвітнім школам, керованим місцевими освітніми адміністраціями, лейбористським урядом (раніше – LEA county schools);

(4) фондові школи (foundation) – статус, наданий лейбористською адміністрацією абсолютній більшості грантових шкіл (grant-maintained schools), започаткованих консерваторами у 1988 р. (близько 1100 на завершальному етапі їх існування);

(5) добровільно фінансовані та добровільно контрольовані школи – релігійні приватні школи, що отримують державне фінансування. Традиційно існували школи, що належать англіканській, католицькій та іудейській (з XIX ст.) церквам. Між 1985 та 1990 роками, за часів правління консервативних урядів, кількість релігійних шкіл значно зросла. Лейбористи підтримують збільшення кількості релігійних шкіл, у тому числі і тих, що

належать до нетрадиційних для Англії церков (5 іудейських, 2 сикхські, 4 мусульманські, 1 грецька ортодоксальна, 1 адвентистів сьомого дня) [11: 26];

(6) граматичні школи – традиційні селективні школи, кількість яких значно зменшилась за останнє десятиліття і складає 164, у яких навчається до 20 000 учнів [12: 3];

(7) середні сучасні школи – традиційно існуючі навчальні заклади, у яких навчаються діти з найнижчим рівнем академічних здібностей (179 шкіл та близько 40 000 учнів);

(8) міські академії – засновані за ініціативою лейбористського уряду у соціально бідних районах великих міст. Близькі за ідеєю до міських технологічних коледжів та чартерних шкіл (США) [11: 25];

(9) школи-маяки – школи поширення передового педагогічного досвіду, про які вже йшла мова вище. З 2005 р. державна програма розвитку Шкіл-маяків припинила своє існування. Подальшу підтримку вони можуть отримати тільки з місцевих бюджетів;

(10) центри професійної якості – започатковані у 2001 році центри професійної освіти для дітей 14-19 років [11: 26].

Наявність широкого різноманіття типів шкіл все ж не задовольняє консервативних критиків реформ "справа". Причинами тому є:

– припинення дії ваучерної "Програми оплачуваних навчальних місць", започаткованої консерваторами, за якою 45 тис. найталановитіших вихідців з бідних сімей навчалися у приватних школах за державний рахунок;

– обмеження батьківського вибору так званим "правилом додаткових навчальних місць", за яким нова школа не може бути відкрита у місцевості, де в існуючих школах є вільні місця. Популярні (ефективні) школи стають у таких умовах переповненими, мають довгі черги для вступу. Вибір батьків залишається незадоволеним: їх діти потрапляють у ті школи, де є вільні місця, тобто – гірші школи" [13: 4-5].

На завершення розгляду досліджуваної проблеми сформулюємо певні висновки щодо особливостей розвитку альтернативної освітньої пропозиції в контексті структурних реформ освіти у 80-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст.

Перш за все підкреслимо, що створення альтернативних шкіл мало на меті як розвиток в освітній системі конкурентного середовища, а разом з тим і підвищення якості діяльності освітньої системи в цілому, так і задоволення освітніх потреб кожного громадянина як споживача освітніх послуг.

Створювана в контексті структурних інновацій альтернативна освітня пропозиція передбачала, передусім, розвиток спеціалізованих державних шкіл, які реалізують принцип "селективного універсалізму" в освіті, тобто забезпечення універсального права на ту освіту, яка необхідна для реалізації життєвих потреб кожного клієнта не залежно від його соціального походження та соціальних перспектив.

Досвід структурних інновацій у середній освіті Великої Британії є корисним і для Української освіти, яка теж йде шляхом спеціалізації старшої ланки середньої школи. Найбільш цікавою, з нашої точки зору, є практика залучення батьків учнів та місцевої громади до визначення профілю спеціалізації школи, тобто тієї специфічної альтернативи, яку становитиме місцева школа порівняно з іншими навчальними закладами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Friedman M. Public schools: make them private. Briefing Paper 23. Reprint from Washington Post on February 19, 1995. – Washington D.C.: Cato Institute, June 23, 1995. – 7 p.
2. Tooley J. The Ethics of Markets in Education. Paper for European Congress on Education. – Madrid: University Press, April 1996. – 14 p.
3. Сбруєва А.А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англійських країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.): Монографія. – Суми: ВАТ "Сумська обласна друкарня". Видавництво "Козацький вал", 2004. – 500 с.
4. Gewirtz S., Ball S.J., Bowe R. Markets, choice and equity in education. Buckingham: Open University Press, 1995. – 256 p.
5. Ball S. Global trends in education reform and the struggle for the soul of the teacher. // Papers of the British Educational Research Association Annual Conference. – Brighton: University of Sussex at Brighton. September 2-5, 1999. – 18 p.
6. Hargreaves D.H. School culture, school effectiveness and school improvement // School Effectiveness and School Improvement. – 1995. – Vol. 6. #1. – P. 23-46.
7. Blair T. and Schroeder G. Europe: The Third Way/Die Neue Mitte. London: The Labour Party. 1999. – 25 p.
8. Jones K. Education in Britain: 1944 to present. – London: Polity, 2003. – 202 p.
9. Department for Education and Employment. Excellence in Cities. London: HMSO. 1999. – www.dfes.gov.uk
10. SST (Specialist Schools Trust). Promoting excellence and diversity in schools. – London: Specialist Schools Trust, 2006. – 24 p.
11. Ball S. et al. Education policy in England. Changing modes of regulation: 1945-2001. Changes in Regulation Modes and Social Reproduction of Inequalities in Education Systems: A European Comparison. Deliverable 2. London: Institute of Education and King's College, University of London. February 2002. – 44 p.
12. Jesson D. Do grammar schools get better results. Report to CASE Seminar held on November 1999 at Westminster Central Hall. – 6 p.
13. Lambert Ch. Access to achievement. London: Adam Smith Institute. 2002. – 19 p.

Гаращук К.В. Концептуальные основы развития альтернативного образовательного предложения в контексте структурных инноваций в современной английской школе.

В статье подана характеристика мотивов структурных реформ среднего образования Великобритании в 80-х г. XX-го в. – начале XXI в. Проанализированы подходы к внедрению альтернативного образовательного предложения. Установлены особенности концепции образовательного выбора, ставшие основой современной политики структурных реформ.

Harashchuk K.V. Conceptual Grounds of the Alternative Educational Proposition Development in the Context of Structural Innovations in Modern English School.

The article gives motives' characteristics of structural reforms of secondary education in Great Britain in the 80-ies of the 20th c. – the beginning of the 21st c. Approaches to the adoption of alternative educational proposition are analysed. Peculiarities of the educational choice concept that became the ground of modern structural reforms' policy are defined.